

Особливості функціонування регіонального ринку юридичних послуг в контексті метрополізації

Розглядаються основні умови формування регіонального ринку юридичних послуг, пропонуються результати дослідження стану регіонального ринку юридичних послуг Чернівецької області за даними опитування представників адвокатського сектора даного регіону.

Ключові слова: регіональний ринок, юридична послуга, адвокатська діяльність, метрополізація

Постановка проблеми. Сучасна регіональна економіка вимагає розвитку в кожному регіоні сфери надання юридичних послуг, яка за рахунок висококваліфікованих кадрів, різноманітності організаційно-правових форм, виваженого контролю та нормативного регулювання з боку держави забезпечить взаємозв'язок між регіональними ринками, сприятиме формуванню нормативно-правового забезпечення соціального та економічного середовища регіону, юридично закріпить «правила гри» на регіональному ринку та дасть можливість слідкувати за їх дотриманням і нарешті забезпечить юридичних захист населення регіону та суб'єктів регіональної економіки. Недостатній рівень розвитку ринку юридичних послуг в регіоні приводить до юридичної незахищеності та юридичної безграмотності населення та представників бізнесу, до зниження ділової активності, до хаосу у сфері угод та контрактів, а відтак і до порушення нормального відтворювального процесу.

В той же час на сьогодні відсутні системні дослідження структури, кон'юнктури, напрямків подальшого розвитку діяльності основних гравців ринків юридичних послуг за регіонами України. Необхідність таких досліджень зумовлена тим, що показовою тенденцією останніх років є збільшення активності регіональних, місцевих гравців ринку юридичних послуг України, які пропонують дещо відмінний підхід до порядку ведення бізнесу, ціноутворення, формування кадрової та комунікаційної політики порівняно із параметрами функціонування та розвитку столичного осередку та великих регіональних бізнес-центрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Параметри функціонування та розвитку ринку юридичних послуг, проблеми вивчення його регіональної специфіки були предметом наукових досліджень як зарубіжних (С. Крючков, О. Новоселов), так і вітчизняних вчених (Є. Васьковський,

© О.О. Хохуляк, 2013.

М. Михеєнко, О. Святоцький, М. Цимбалюк, О. Хвоцинський). В той же час теоретичні та методичні підходи до системного вивчення особливостей функціонування та розвитку спеціалізованих регіональних ринків, дослідження специфіки прояву метрополійних функцій обласних центрів при формуванні кон'юнктури на регіональному рівні, були висвітлені недостатньо.

Мета статті. Метою даної статті стало системне дослідження тенденцій розвитку ринку юридичних послуг в Україні, визначення специфіки функціонування та розвитку регіонального ринку юридичних послуг на базі результатів опитування представників адвокатського сектора Чернівецької області.

Виклад основного матеріалу. Регіональний ринок юридичних послуг з одного боку є підсистемою загальнонаціонального ринку юридичних послуг, з іншого – входить у систему регіональних ринків, будучи при цьому складно структурованою, відокремленою системою, яка характеризується сфокусованим територіальним контуром, певною завершеністю, і тому може досліджуватися автономно, хоча і з певною часткою умовності.

Розвиток ринку юридичних послуг є однією з головних ознак цивілізованого суспільства та вирішальною передумовою розвитку економічної системи на усіх рівнях (макро-, мезо – та мікро-). Демократизація та проведення політичних, соціальних та ринкових реформ можуть бути успішним лише в тому випадку, якщо вони будуть базуватись на ефективній правовій базі та на розвинутій правовій свідомості громадян. Становлення такої правосвідомості невіддільне від розвитку повноцінного ринку юридичних послуг, формування та функціонування якого має ряд перепон пов'язаних з тим, що «право до цього часу поки що не зайняло належного місця у правосвідомості певної частини населення та у мотивації їх життєвої поведінки, що також пов'язано з відсутністю віри у можливість законним шляхом досягти вищого життєвого рівня, гідного становища у суспільстві» [1, с. 57–61].

На даний час на ринку юридичних послуг України активно створюються нові організаційні структури: адвокатські фірми, бюро, приватні юридичні фірми та нотаріуси. Так, за даними журналу «Юридична практика» 30% юридичних фірм були створені з кінця 80-х – 90-х р., а лєвова частка фірм – 63 % з 2001 р. по 2008 р. При цьому, частка нових компаній, що вийшли на ринок останніх два роки, склала 7%.(рис. 1) [2, с. 104]

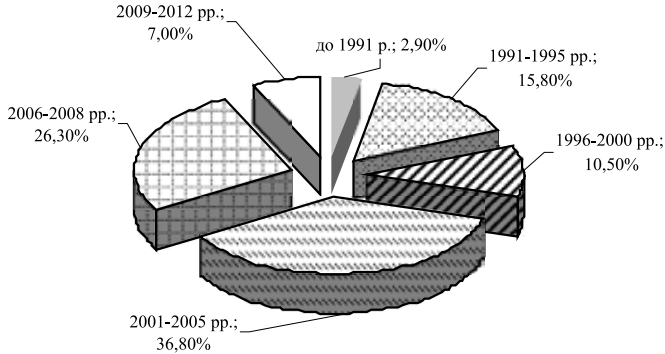

Рис. 1. Роки заснування юридичних фірм в Україні

В сучасній економіці економічна і соціальна значимість юридичних послуг постійно зростає, що зумовлено їх активним і постійно зростаючим впливом на різні сторони господарської та соціальної діяльності суспільства. Так, за даними Держслужби статистики, за період 2002-2011 pp. обсяг юридичних послуг зріс із 652, 5 млн. грн. до 8820,6 млн. грн. (рис. 2).

Таким чином, досліджуючи ринок юридичних послуг України в його національному та регіональному масштабах, можна відзначити, що, не дивлячись на його бурхливий розвиток в останні два десятиріччя, він так і не отримав повноцінного теоретичного та методологічного обґрунтування. Суттєвою проблемою є інформаційна закритість ринку, безсистемність законодавства у галузі регулювання діяльності організацій та фізичних осіб, які надають юридичні послуги. З іншого боку, в останні роки спостерігається значне зростання попиту на професійні юридичні послуги з боку фізичних та юридичних осіб.

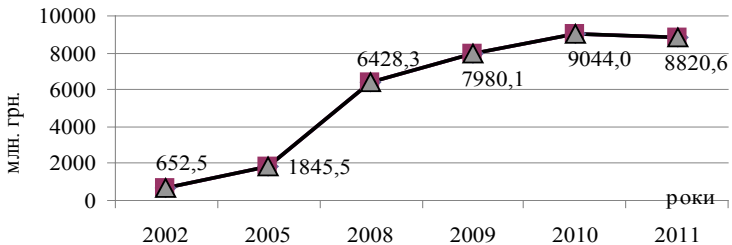

Рис. 2. Динаміка реалізованих юридичних послуг в Україні за період 2002-2011 pp.

В контексті обговорення різних аспектів отримання громадянами юридичної допомоги найбільш часто згадуються представники адвокатури. Разом з тим значна частина потенційних споживачів як в центрі, так і у регіонах має дуже поверхове уявлення про адвокатську професію. З метою детального дослідження регіональних особливостей ринку юридичних послуг було проведене опитування представників адвокатського сектора Чернівецької області, яке дало можливість визначити специфічні аспекти функціонування даного регіонального ринку у порівнянні із національним ринком юридичних послуг України.

Методика дослідження – вибіркове опитування провайдерів юридичних послуг – представників адвокатського сектора Чернівецької області.

Референтна група – ліцензовані адвокати, які здійснюють свою професійну діяльність в різних територіально-економічних районах і типах поселень регіону. Розмір вибіркової сукупності складає 400 осіб. У ході дослідження було опитано 22 особи. Гранично можлива статистична похибка при даній вибірці складає 3%. Вибіркова сукупність була розподілена у відповідності із статистичними даними за квотами, виходячи з соціально-демографічного складу населених пунктів, що входять в географію проведення дослідження.

Географія опитування – територія м. Чернівці та Чернівецької області.

Дані анкетного опитування опрацьовуються за допомогою MS Excel та SPSS. Під час опрацювання і аналізу первинної інформації застосовуються статистичні методи групування і класифікації, багатовимірної класифікації (кластерного аналізу).

За останні роки представники економічного сектора та населення м. Чернівців та Чернівецької області виробили стійке раціональне ставлення до норм права та функціонування інститутів правової системи. Дані ряду досліджень демонструють, що все більша частина населення схильна бачити в законах дієвий інструмент захисту своїх прав і відстоювання своїх інтересів. З іншого боку, правовий нігілізм і надалі залишається досить стійким атрибутом масової свідомості співгромадян [3]. Форми даного феномену можуть бути різними, однак вони проявляються, коли інтереси громадян (об'єктивно чи суб'єктивно) вступають в протиріччя із законом. У подібних ситуаціях більшість людей (за їх власними висловлюваннями) вважають можливим в тій чи іншій мірі ігнорувати вимоги законів [4, с. 18].

Оцінки потреби в юридичній допомозі значною мірою пов'язані з наявністю досвіду звернення до юристів-професіоналів, при цьому вони перебувають в певній залежності від віку, рівня доходів та ступеня освіти потенційних споживачів.

Порівняння структури регіонального та національного ринку юридичних послуг показує, що переважна частина – 75% клієнтів на рівні регіону – складає населення м. Чернівці та області (рис. 3), у той час як в цілому по Україні надання юридичних послуг населенню складає всього 8% загальнонаціонального ринку (тут переважають послуги українським та іноземним юридичним особам – 44,8% та 42,9% відповідно) [2, с. 108].

На регіональному рівні надання юридичної допомоги юридичним особам складає всього 13%, хоча за оцінками респондентів у найближчий час даний сектор буде демонструвати тенденцію до збільшення. Надання послуг у рамках міжнародної співпраці юридичних фірм регіональному рівні носить поодинокий характер і складає незначну частку (рис. 3).

Поділ регіонального ринку за основними клієнтами визначає і спеціалізацію попиту на юридичні послуги по м. Чернівці та Чернівецькій області. Так, найбільшу частку складають послуги щодо захисту інтересів фізичних та юридичних осіб у сфері цивільного права – 77,3%; надання юридичної допомоги від кримінального переслідування займає друге місце у структурі спеціалізації регіонального ринку юридичних послуг – 40,9%. Досить суттєвою є частка юридичних послуг по захисту інтересів фізичних та юридичних осіб у адміністративних справах та послуг по захисту інтересів громадян у сфері трудового права та соціального забезпечення – 18,2% та 13,6% відповідно (рис. 4).

Ключовими спеціалізаціями на національному рівні являються корпоративне право (для 75 % юридичних фірм загальнонаціонального рівня); банківське та фінансове право – 56,3%; податкове право та юридичні послуги у галузі нерухомості, землі та будівництва є однаково визначальними для 46,3% великих юридичних фірм [4, с. 120]. У той час як кримінальне та цивільне право, що забезпечують визначальний

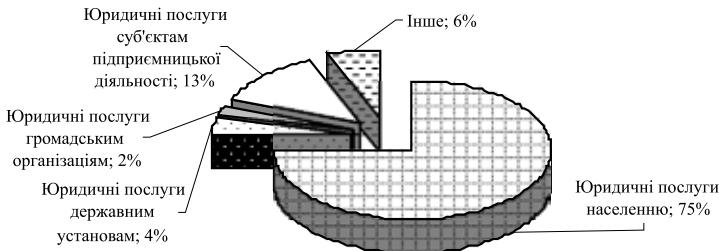

Рис. 3. Структура ринку юридичних послуг Чернівецької області за основними клієнтами (за оцінками респондентів), у%

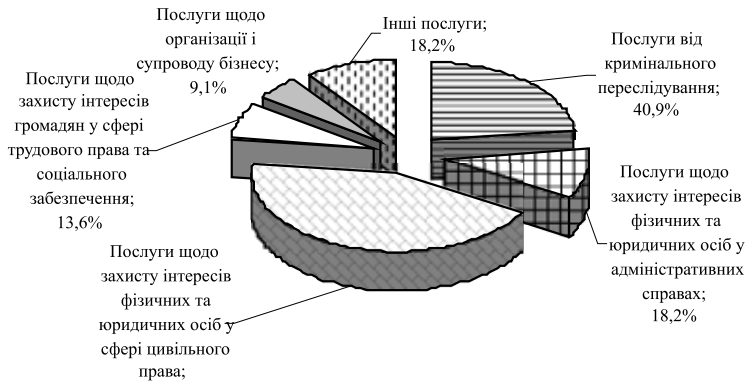

Рис. 4. Структура спеціалізації ринку юридичних послуг Чернівецької області (за відповідями респондентів), у %

вплив на формування доходів регіональних юридичних фірм на ринку м. Чернівців та області, у структурі спеціалізації національного ринку мають пріоритет лише для 15,6% та 9,4% великих юридичних компаній відповідно.

Аналіз територіальної структури ринку юридичних послуг Чернівецької області свідчить про домінуюче значення обласного центру, який забезпечує реалізацію метрополійних функцій даного регіонального ринку, оскільки переважна більшість – 75% юридичних послуг, що надаються в регіоні забезпечуються юристами та юридичними фірмами, які функціонують у м. Чернівці (рис. 5).

Аналізуючи територіальну структуру правового комплексу України, ми можемо спостерігати значний дисбаланс, який також забезпечує чітку реалізацію метрополійної функції столиці. Більшість найбільших юридичних фірм зосереджена в м. Києві. Це закономірно, оскільки тут перебувають центральні органи влади та вищі судові інстанції, тут важливі клієнти, вищі гонорари. Нерозвинена мережа офісів юридичних компаній призвела до того, що при підрахунку командного юридичного індексу, в рамках 15-25%, який визначає основні командні центри, не виявилось жодного міста, окрім столичної метрополії. Штаб-квартири декількох великих юридичних компаній розташовані в м. Одесі та м. Харкові вивели дані міста на рівень малих командних юридичних центрів. Також серед командних юридичних центрів, які розпочали своє формування можна виділити м. Львів, який за командним індексом у даному сегменті наближається до малих командних центрів. Існуючі

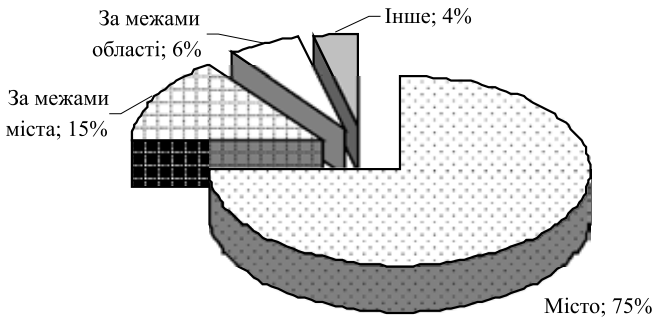

Рис. 5. Метрополійна спрямованість структури ринку юридичних послуг Чернівецької області (за відповідями респондентів), у %

диспропорції в даному секторі може змінити відкриття нових офісів у Львові, а також підключення до мережі Донецька та Дніпропетровська. Внаслідок нерозвиненої мережі офісів на регіональному та локальному рівні ділові зв'язки на ринку юридичних послуг не простежуються. На національному рівні всі потоки проходять через столицю, основними напрямками зв'язків є Одеса, Харків і Львів [5].

Споживачі юридичних послуг, які мають той чи інший досвід звернення до надавачів цих послуг, певною уявляють собі специфіку роботи адвокатів. Однак у масовій свідомості навіть цієї частини населення сприйняття діяльності адвокатів та юристів підпадає під вплив стереотипів і кліше, сформованих мас-медіа. Виняток становить дуже вузька група споживачів юридичних послуг, які мають досвід особистого звернення до послуг адвоката або юридичних фірм [4, с. 19].

Установки потенційних клієнтів відносно специфіки адвокатської діяльності, багато в чому ґрунтуються на стереотипах, що формуються ЗМІ, а також на думках, що складаються під впливом їх власного референтного оточення. Домінування перерахованих джерел інформації при формуванні системи уявлень громадян про роботу юристів та адвокатури підтверджує необхідність формування більш ефективної комунікації адвокатської та юридичної спільноти з потенційними клієнтами.

При цьому аналіз результатів опитування вказує, що переважна більшість інформації, що стосується просування адвокатських послуг на регіональному ринку Чернівецької області спрямовується через особисті

неформальні комунікаційні канали (рис. 6). Так, опитані респонденти вважають особисті рекомендації та використання візиток найбільш ефективними комунікаційними каналами – 81,8% та 59,1% відповідно. Із неособистих засобів просування юридичних послуг у м. Чернівці та області представники юридичної спільноти надають перевагу зовнішній рекламі (40,9% опитаних) та розміщенню рекламних повідомлень на регіональних ТРК (31,8%).

Використання можливостей Інтернету як перспективного каналу для побудови ефективної комунікації з потенційною клієнтурою розглядає тільки 18,2% опитаних респондентів. Хоча даний напрямок комунікаційного зв'язку дає можливість юридичним фірмам м. Чернівці та області створити ефективну систему просування власних юридичних послуг не тільки з потенційними клієнтами на регіональному рівні, а й в подальшому створити передумови для охоплення клієнтури далеко за його межами.

Характерною рисою сприйняття потенційними клієнтами діяльності адвокатів є їх переконаність у «особливому» статусі адвокатури як надавача юридичних послуг [4, с. 23]. Громадяни, що не володіють досвідом звернення за юридичною допомогою, дуже слабо диференціюють організації, які надають юридичні послуги населенню. Певною мірою цьому сприяє ситуація, яка об'єктивно склалася на регіональних ринках юридичних послуг, якій властиві слабка структурованість пропозиції, недостатній рівень інформаційного охоплення населення, відсутність чітких комунікаційних механізмів взаємодії організацій і цільових

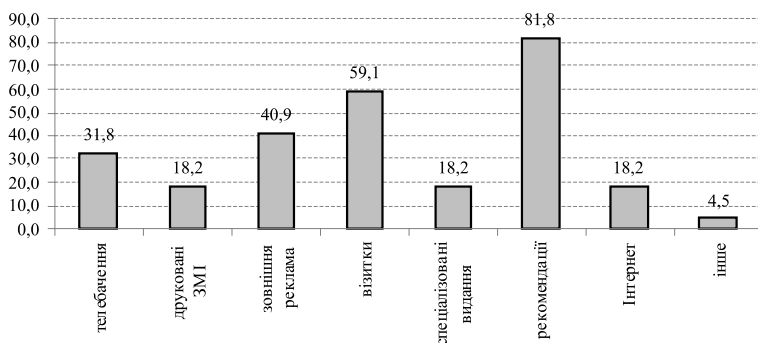

Рис. 6. Найбільш ефективні способи поширення інформації про адвокатські послуги (за результатами опитування респондентів), у %

аудиторій громадян. Серед фахівців, що працюють з населенням, представники адвокатури сприймаються громадянами як представники єдиного професійного співтовариства, що є запорукою їх більш високого професійного статусу та якості надаваних послуг.

Ще одним із стійких стереотипів, що характеризують роботу адвокатури є переконання частини респондентів в тому, що головний елемент діяльності адвокатів – це бізнес-складова, як наслідок, адвокат найбільшою мірою, ніж інші категорії надавачів юридичних послуг, зацікавлений в отриманні максимального гонорару при мінімізації часових і організаційних витрат.

При цьому результати дослідження показали, що найбільш визначальним чинником, який впливає на розмір гонорару являється складність справи (4,14 балів з 5 максимально можливих). Також, з критеріїв, що впливають на можливий розмір гонорару, на думку опитаних респондентів, слід виділити досвід його роботи (3,45 балів), репутацію адвоката (3,36) та рівень професійної підготовки (3,32) (рис. 7).

Представники юридичних фірм на загальнонаціональному рівні до визначальних чинників, що впливає на розмір гонорару вважають оцінку престижних міжнародних та вітчизняних репутаційних рейтингів, яка є своєрідним інтегрованим показником наявного досвіду, відмінної репутації та високого рівня професійної підготовки [3, с.116-117].

Спеціалізація адвокатів у регіоні визначається рівнем оплати адвокатських послуг. Так, за даними опитування у м. Чернівці та області до найбільш перспективних з точки зору можливої винагороди респонденти віднесли кримінальні справи (31,8% опитаних) та господарські справи – 13,1% (рис. 8). Одночасно найменш цікавими з точки зору отримання

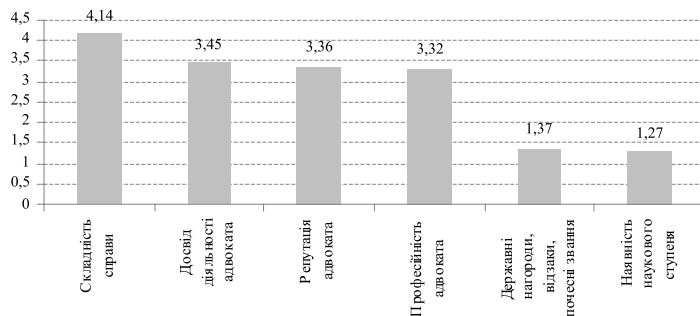

Рис. 7. Рейтинг чинників, які визначають розмір гонорару за відповідями респондентів(в межах від 1 (найменша) до 5 (найбільше) балів)

майбутніх гонорарів представники регіональної адвокатської спільноти вважають консультації – 18,2%; допомога соціально незахищеним верствам населення – 13,6% та трудові спори – 9,1% опитаних (рис. 9).

Рис.8. Рейтинг найбільш високооплачуваних послуг адвоката (за відповідями респондентів), у %

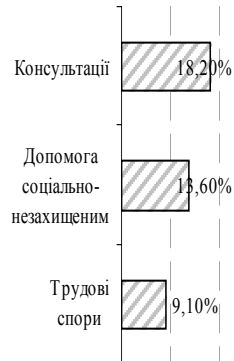

Рис.9. Рейтинг найменш оплачуваних послуг адвоката (за відповідями респондентів), у %

Висновки. Узагальнений результат аналізу відповідей респондентів на ряд питань опитування дозволяє сформулювати тезу про те, що одним з базових критеріїв оцінки рівня розвитку регіонального ринку юридичних послуг є структуризація та професіоналізація даного ринку, яка забезпечується в першу чергу спрямованими зусиллями найбільш статусних надавачів юридичних послуг – представниками адвокатської спільноти. Адвокатський статус, таким чином, стає для потенційних клієнтів у регіоні імпровізованим сертифікатом якості фахівця.

Порівняння параметрів розвитку та функціонування ринку юридичних послуг регіонального та національного рівня дозволяє визначити специфічні риси останнього. Специфіка функціонування регіонального ринку юридичних послуг визначається в першу чергу орієнтацією на обслуговування потреб населення, у той час як загальнонаціональний ринок юридичних послуг демонструє орієнтацію на пріоритетність обслуговування бізнес-середовища. Саме ця ключова розбіжність визначає особливості спеціалізації регіонального ринку юридичних послуг, пріоритетність використання особистих засобів комунікативного зв'язку з потенційними клієнтами, специфіку формування розміру гонорарів та перспективність ведених справ.

Одночасно, слід зазначити, що тенденції розвитку загальнонаціонального ринку юридичних послуг виступають своєрідним стратегічним пріоритетом для його учасників регіонального рівня, вказують останнім потенційні можливості розвитку, демонструють механізми імплементації найбільш перспективних регіональних гравців у більш статусну національну юридичну спільноту.

Список використаних джерел

1. Цимбалюк М. Формування правосвідомості громадян у процесі реформування інституту власності / М. Цимбалюк // Право України. – 2003. – № 9. – С. 57–61.
2. Юридические фирмы Украины Ежегодное исследование рынка 2012. – Проект издательства «Юридическая практика». – 180 с.
3. Хвощинский А. Возможные стратегии для региональных юридических фирм: так ли много вариантов для успеха? [Тезисы ключевого доклада и панельная дискуссия в рамках Восточнoукраинского юридического форума Ассоциации юристов Украины] / А. Хвощинский ; – Днепропетровск, 23 ноября 2012 г. – Режим доступа : http://www.uba.ua/documents/doc/oleksandr_khvosshchynskiy.pdf.
4. Крючков С.А. Рынок юридических услуг населению в Российской Федерации (аналитический отчет) / С.А. Крючков ; Институт права и публичной политики. – М. : ООО «Акварель», 2011. – 84 с.
5. Баранцев П.П. Командные центры рынка юридических услуг / П.П. Баранцев. – Режим доступа : <http://www.kpl-pvb.com/publikatsii/>.

Хохуляк О.А. Специфика функционирования регионального рынка юридических услуг.

Рассматриваются основные условия формирования регионального рынка юридических услуг, предлагаются результаты исследования регионального рынка юридических услуг Черновицкой области за данными опроса представителей адвокатского сектора исследуемого региона.

Ключевые слова: региональный рынок, юридическая услуга, адвокатская деятельность.

Khokhulyak O.O. Features of functioning regional market of legal services in the context of metropolization.

In the article the basic conditions for the formation of the regional market of legal services, presents the results of a regional study of the legal services of Chernivtsi region for these interviews with representatives of the sector advocates the study region.

Key words: regional market, legal services, advocacy.